Novitates Theriologicae, Pars 16: 106–111 (2023)
doi: http://doi.org/10.53452/nt1618

Знахідки немишових гризунів у регіоні Національного природного парку «Бузький Гард»: *Sciurus, Spalax, Myocastor*

Сергій Легкий, Владислав Артамонов

Національний природний парк «Бузький Гард» (Мигія)
e-mail: nppbg@ukr.net; orcid: 0000-0002-3099-3651

***Legkyi, S., V. Artamonov*. Findings of non-murid rodents in the region of the Bug Gard National Nature Park: *Sciurus*, *Spalax*, and *Myocastor*.** — Data on observations of three mammal species in the region of the Bug Gard National Nature Park obtained during background monitoring are presented: red squirrel (*Sciurus vulgaris*), Podolian mole rat (*Spalax zemni*), and nutria (*Myocastor coypus*). Distribution, habitats, and behavioural features are characterised. The data on the distribution of *Spalax zemni* not only in the park but also in the adjacent districts of Mykolaiv Oblast during 2016–2023 have been updated. The nutria was recorded in the national park for the first time.

Вступ

Протягом 2023 року здійснено ряд спостережень, а також зроблено декілька важливих знахідок загиблих тварин з ряду Гризуни (Rodentia) як на території НПП «Бузький Гард», так і в межах прилеглого регіону. Частина спостережень була здійснена по дорозі під час робочих поїздок з с. Мигія до м. Миколаїв, частина під час експедиційних виїздів до прилеглих районів. Додані деякі данні спостережень минулих років.

Координати знахідок визначали за Google Earth Pro. Маса деяких особин визначена на електронних побутових вагах. Проміри здійснені лінійкою з міліметровою шкалою.

Вивірка звичайна (Sciurus vulgaris)

За цей період відзначена деяка кількість зустрічей вивірки лісової, або білки звичайної (*Sciurus vulgaris*). Основний окрас особин, що зустріли, мідно-рудий, або темно-рудий (рис. 1). Особини сірого кольору не відмічено.

Часто вивірка зустрічається пересікаючи автодорогу перед транспортними засобами, що рухаються. Протягом періоду спостережень нами зафіксовано два випадки загибелі вивірки під колесами автотранспорту. Як правило, в цих місцевостях існують придорожні повздовжні та поперечні лісосмуги з переважно старими деревами. Також неодноразово вивірку спостерігали в населених пунктах, як сільських, так і міських.

Рис. 1. Типовий окрас *Sciurus vulgaris* в регіоні НПП «Бузький Гард». Парк Мигіївського аграрного коледжу.

4.02.2023. Вивірка пересікала автодорогу Н-24 Миколаїв–Благовіщенське в районі ферми «Благодатненський птахопром» (47.9687N, 31.1603E).

16.07.2023. с. Мигія. Зустріч у сільському подвір'ї (48.0324N, 30.9038E). Вивірка пересікала подвір'я по деревах, її переслідувала домашня кішка. При спробі перестрибнути на дах, вкритий металевими листами, вивірка не втрималася і впала на землю, після чого намагалась втекти від двох котів по землі. При цьому застрягла задніми ногами у сітці-рабиці з чарункою 40×40 мм. Під час визволення з пастки спочатку намагалась вкусити та сварилась. Після звільнення втекла на в'яз. Хутро на дотик було жорстке, ближче до собачого.

28.07.2023. Вивірка пересікала автодорогу Н-24 у м. Вознесенськ коло ДП «Вознесенське лісове господарство» в межах заповідного урочища «Мар'їна роща» (47.6023N, 31.3139E). В цей же день у м. Вознесенськ вивірка спостерігалась в полі при перебіганні через дорогу Р-65 Одеса – Новий Буг поблизу залізничного шляхопроводу (47.5497N, 31.3132E). В даному випадку місцевість була рівнинним повністю відкритим агроландшафтом, до найближчих чагарників, або дерев було не менше 200 м.

23.08.2023. Вивірка пересікала автодорогу Н-24 в районі м. Нова Одеса поблизу повороту на с. Новопетрівка. В даному місці автодорога має чотири смуги руху, які розділені газоном (47.2470N, 31.8164E). Дерева в лісосмузі вздовж дороги середньовікові та невеликого розміру.

19.10.2023. Вивірка пересікала автодорогу Н-24 в районі повороту на с.Семенівка (47.9421N, 31.1703E).

Крім спостережень поточного року, необхідно також додати записи зустрічей вивірок в минулих роках.

3.04.2018. с. Богданівка. Парк на сході села. Вивірка знаходилась на гілках насаджень туї біота (*Platycladus orientalis*) (47.8159N, 31.1482E).

23.08.2018. район с. Олександрівка, вивірка пересікала автодорогу Н-24 (47.5171N, 31.2609E).

29.09.2018. Вивірка пересікала дорогу Т-1504 Первомайськ–Новоукраїнка, район повороту на ст. Бандурка (48.1536N, 31.0227E).

29.12.2018 с. Лукашівка. Вивірка перебігала по землі під насадженнями ялини (*Picea abies*) (48.1742N, 31.6921E).

8.06.2019. с. Мигія. Парк Мигіївського аграрного коледжу. Вивірка гучно сварилась, перебуваючи на дереві (48.0351N, 30.9594E).

3.04.2020. Вивірка пересікала дорогу Трикратне–Трикрати (47.7082N, 31.3361E).

11.06.2020. м. Южноукраїнськ. Загибла вивірка в районі залізничного переїзду на автодорозі Н-24 (47.7989N, 31.2144E). Примітно, що в цьому місці майже нема деревних насаджень і машини зазвичай скидають швидкість.

30.06.2020. с. Мигія. Парк Мигіївського аграрного коледжу. Вивірка спостерігалась на тому самому місці, де і 8.06.2019 (48.0351N, 30.9594E).

19.04.2021. с. Мигія. Автодорога Н-24. Спуск від оглядового майданчика «Радонове озеро» в село. Вивірка пересікала дорогу (48.0250N, 30.9666E).

4.08.2021. Район с. Мигія. Автодорога Н-24 неподалік від залізничного переїзду. Вивірка пересікала дорогу (48.0460N, 30.9355E). Далі по дорозі знаходилась загибла вивірка (48.0556N, 30.9217E).

11.09.2021. м. Южноукраїнськ. Парк готельно-профілакторного комплексу «Іскра», який належить Південноукраїнській АЕС. Вивірка насиченого мідного окрасу перебігала під деревами (47.8041N, 31.1798E).

18.10.2022. Район с.Трикрати. Кв.60 урочища «Василева пасіка» ДП «Вознесенське лісове господарство» (НПП «Бузький Гард»). Зустріч на лісовій дорозі (47.7327N, 31.4298E).

Сліпак подільський (Spalax zemni)

Протягом 2022–2023 років відмічено декілька зустрічей сліпака подільського. Вид занесений до Червоної книги України (2022) зі статусом *недостатньо відомий*. Також *S. zemni* занесений до Червоного списку зникаючих видів у світовому (СЧС) та європейському масштабі (ЄЧС) із статусом *vulnerable* (VU) — вразливий. Його ареал, відповідно до Польового визначника дрібних ссавців України [Загороднюк 2002], включає територію між Дніпром та Південним Бугом і верхів'ями Дністра.

Сліпак подільський поширений по всій території області за виключенням Кінбурнської коси. На території НПП «Бузький Гард» сліпак подільський регулярно фіксується в Трикратському ПНДВ, а в регіоні парку, в основному, поширений в навколо м. Вознесенськ та вздовж р. Мертвовод, хоча останнім часом його ареал став поширюватися на північ. Протягом 2019–2020 років його характерні викиди ґрунту виявлені в районі перетину автодоріг М-13 (Кропивницький–Платонове) та районі м. Южноукраїнськ поблизу автодороги Н-24 (Благовіщенське–Миколаїв), чого раніше не спостерігали. Найчастіше його «доріжки» викидів ґрунту зустрічаються на ріллі, рідше на межі лісонасаджень і в степових балках. Як правило, стації помешкання приурочені до плакорів, сухих рівнин і заплавних терас та верхніх схилів балок. Незважаючи на відносно часті ознаки присутності вид нечисельний. Звертає на себе зимова активність у переміщеннях тварин.

14.01.2022. В полі на озимині біля лісосмуги, прилеглому до автодороги Н-24, між с. Олександрівка та м. Южноукраїнськ в районі повороту на Микитівський гранітний кар'єр (47.7329N, 31.2504E).

18.10.2022. На узліссі кв.69 урочища «Василева пасіка», що входить до складу території НПП «Бузький Гард» (47.7316N, 31.4308E).

26.04.2022. Вздовж огорожі недіючої нафтобази поруч з автодорогою Н-24 між с. Олександрівка та м. Вознесенськ (47.6457N, 31.2927E).

31.01.2023. В полі, прилеглому до автодороги Н-24, між с. Олександрівка та недіючою нафтобазою з боку залізниці (47.6419N, 31.2963E).

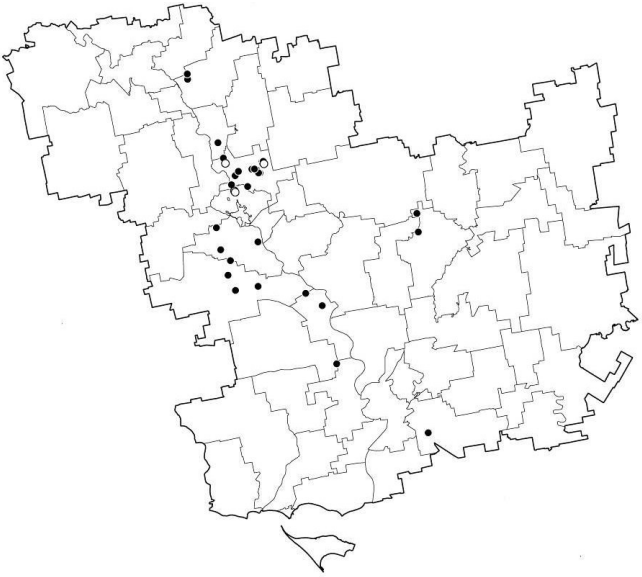

Рис. 2. Схема розміщення виявлених авторами поселень *Spalax zemni*.

Позначення:

білі значки – 2022–2023 роки,

чорні значки – 2016–2021 роки.

Зустрічі в попередні роки. Раніше присутність сліпака подільського також неодноразово фіксувалась як у регіоні НПП «Бузький Гард», так і на його території (рис. 2).

29.10.2016. Рілля коло автодороги Н-24 південніше м. Южноукраїнськ неподалік від залізничного переїзду (47.7980N, 31.2155E).

2.02.2017. Південна околиця с. Яструбинове, коло дороги на межі лісосмуги (47.4847N, 31.4029E).

17.02.2017. На межі ріллі та смуги відводу автодороги М-13 Кропивницький–Платонове в районі с. Остапівка (47.9973N, 31.0733E).

20.03.2017. На узбіччі вздовж ділянки автодороги Т-1511 між м. Вознесенськ та с. Трикрати в районі колишнього комбікормового заводу (47.6600N, 31.3547E). Біля межі кв. 60 урочища «Василева пасіка» (НПП «Бузький Гард») та ріллі неподалік від автодороги Т-1511 Вознесенськ–Братське (47.7369N, 31.4209E).

9.02.2018. В полі прилеглому до автодороги Н-24 між с. Олександрівка та недіючою нафтобазою коло залізничного переїзду зі сторони в/ч (47.6502N, 31.2893E).

14.01.2020. В полі прилеглому до автодороги між с. Олександрівка та ст. Трикратне (47.6941N, 31.2961E). На ріллі на південній околиці с. Трикрати біля автодороги Т-1511 Вознесенськ – Братське (47.7129N, 31.3958E). Біля межі узлісся кв. 66 урочища «Лабіринт» (НПП «Бузький Гард») та автодороги від с. Трикрати до недіючого гранітного кар'єру (47.7025N, 31.4121E).

20.02.2020. В полі, прилеглому до автодороги Н-24 коло с. Олександрівка (47.6655N, 31.2789E).

24.02.2020. На узбіччі автодороги Н-24 при перетині дороги М-13 (район «конюшинового» мосту) (48.0140N, 31.0719E). На даний момент це найпівнічніша зустріч сліпака в районі території НПП «Бузький Гард».

Рис 3. Ліворуч — викид ґрунту на пориї *Spalax zemni* звичайного розміру (довідково — довжина червоного предмету — 95 мм), урочище «Лабіринт»; праворуч — місцезнаходження *Spalax zemni* на плакорі долини р. Чортала, заказник «Чорталківський»; фото авторів.

3.04.2020. В полі, прилеглому до автодороги Н-24 на колишній межі Арбузинського та Вознесенського районів (47.7496N, 31.2408E). На правому схилу долини р. Арбузинка неподалік від автодороги між ст. Трикратне та с. Трикрати в районі гранітного кар'єру (47.7145N, 31.3744E).

27.04.2020. Біля межі кв. 60 урочища «Василева пасіка» (НПП «Бузький Гард») між створеними лісовими культурами та ріллею неподалік від автодороги Т-1511 Вознесенськ – Братське (47.7330N, 31.4250E). Біля межі узлісся кв.66 урочища «Лабіринт» (НПП «Бузький Гард») (47.7029N, 31.4056E).

27.04.2021. Вздовж автодороги від с. Олександрівка до с. Трикрати відмічено 10 ділянок активності сліпака, зокрема поблизу Трикратненського елеватору (47.7077N, 31.3114E). На західній околиці с. Трикрати відмічені три ділянки активності сліпака (47.7152N, 31.3866E). Біля межі узлісся кв.60 урочища «Василева пасіка» (НПП «Бузький Гард») (47.7394N, 31.4278E).

Зустрічі сліпака у більш віддалених районах Миколаївської області.

26.10.2016. Незаліснений схил балки Лозноватка Баштанський район (47.5161N, 32.1543E).

29.10.2016. Долина р. Чичиклія. Правобережні схили коло с. Райдолина (47.3437N, 31.4036E).

2.03.2017. На узбіччі автодороги Р-55 між с. Мартинівка та с. Веселинове (47.4254N, 31.2740E). Північна околиця с. Веселинове коло залізничного переїзду в районі автодороги Р-55 (47.3791N, 31.2628E). На узбіччі вздовж ділянки автодороги між поворотом на с. Варюшине та с. Ясна Поляна Миколаївського району (47.3214N, 31.6267E).

28.04.2017. На пасовищі в долині Шпакової балки поблизу с. Новогригорівка коло автодороги з м.Миколаїв на с. Ольшанське Миколаївського району (47.0971N, 31.7718E).

29.01.2020. На ріллі поблизу автодороги М-14 між м. Миколаїв та м. Херсон коло с. Шевченкове Миколаївського району (46.8766N, 32.2006E).

14.05.2020. Три ділянки на степовому схилі Глибокої балки західніше від с. Манне Вознесенського району (47.4598N, 31.2284E). Заказник «Балка Глибока».

14.05.2020. Три ділянки на високому правому схилі долини р. Чортала поблизу на захід від с. Криворучка Вознесенського району (47.5296N, 31.2082E). Заказник «Черталківський». В межах заказника сліпак подільський фіксувався нами з 2012 року.

21.05.2020. Схил Кобилянської балки південніше с. Райдолина (47.3308N, 31.2977E). Заказник «Райдолинський степ».

26.10.2021. На верхній частині схилу Зарубиної балки поблизу с. Ковалівка Миколаївського району Миколаївського району (47.2824N, 31.7041E). Заказник «Балка Зарубина».

3.10.2023. На схилі північної експозиції Олександрівської балки східніше с. Водяно-Лорине Баштанського району (47.5748N, 32.1476E).

Нутрія болотяна (Myocastor coypus)

12.05.2023 спостерігали за помешканням нутрії (*Myocastor coypus*) в очеретяних заростях на р. Південний Буг коло с. Мар'ївка (47.8381N, 31.1189E). Цей вид ссавців на території парку зафіксований вперше. За повідомленням В. Ф. Васьківа, начальника Богданівського ПОНДВ, на територію НПП тварини потрапили восени 2022 року, скоріше за все з прилеглих сіл, і протягом зими 2022–2023 рр. перезимували. Під час зимівлі нутрії були вразливі, підпускали близько людей. Весною після потепління виявили ознаки здичавіння та різко збільшили дистанцію втечі.

Висновки

1. Шляхом фонового моніторингу отримано дані щодо розповсюдження вивірки звичайної (*Sciurus vulgaris*) в межах регіону НПП, а також деяких районах Миколаївської області.

2. Оновлено дані розповсюдження сліпака подільського (*Spalax zemni*) на території та в регіоні НПП, а також деяких районах Миколаївської області

3. Виявлено новий вид для фауни НПП — нутрію (*Myocastor coypus*), який на територію НПП потрапив з прилеглих населених пунктів.

Подяки

Автори щиро дякують усім колегам, які допомогли зібрати представлені у цій праці матеріали, а особливо І. Загороднюку (Національний науково-природничий музей НАНУ, Київ) за методичну допомогу у підготовці матеріалів, загальне керівництво над дослідженнями ссавців в регіоні.

Література

Артамонов, В., С. Легкий. 2020. Ссавці регіону Національного природного парку Бузький Гард. *Novitates Theriologicae*, 11: 29–32. CrossRef

Загороднюк, І. 2002. Польовий визначник дрібних ссавців України. Національний науково-природничий музей НАН України, Київ, 1–60. (Серія: Праці Теріологічної школи; Вип. 5).

Легкий, С., В. Артамонов. **Знахідки немишових гризунів у регіоні Національного природного парку «Бузький Гард»: *Sciurus*, *Spalax*, *Myocastor*.** — Наведено дані щодо спостережень за трьома видами ссавців в регіоні нацпарку «Бузький Гард», отримані під час здійснення фонового моніторингу — вивірки лісової (*Sciurus vulgaris*), сліпака подільського (*Spalax zemni*) та нутрії (*Myocastor coypus*). Охарактеризовано розповсюдження, стації та терміни перебування, особливості поведінки. Оновлено дані щодо поширення *Spalax zemni* не тільки в парку, але й в суміжних районах Миколаївської обл., отримані протягом 2016–2023 років. Нутрія на території НПП зафіксована вперше.